

e nyomás miatt lázadtak föl s emiatt szakadtak el a törzsszövetségtől.

7. A besenyők.

A besenyő nép nevét még középkorai történelmi könyveinkben is megtaláljuk. Ők voltak az a nép, amely a magyarságot egyre nyugatabbra szorította s ujjb hazáiban is nyomon követte. Nevük a nyugati forrásokban igen különféle formákban jön elő, melyeknek főbb alakjai pacinák, pecsenyég, bisszéni, magyarul besenyő. E nép részét képezte a már többször említett 'ázsiai nagy turk birodalomnak. A mai megállapítások szerint nyelvük is ugyanaz volt. Nevük a történelemben gyakran előfordul, talán már a Kr. u. II. századtól kezdődőleg. Biztos nyomaink csak a nagy turk birodalom bomlása idejétől kezdődőleg vannak róluk. A szétvált törzsek mozgását úgy látjuk, hogy a besenyőket a velük testvér s valószínűleg egy nyelvű kun nép szorította. A kunoktól üzött besenyők így lettek a magyarság üldözöivé. A bizánci Kommen Anna azt írja, hogy a besenyők és a kománok egy nyelvűek. (XII. századi feljegyzés) Arab források szerint első biztos lakhelyük a Volga és az Ural folyók közé esik. Innen üzik ki a kunok, ők pedig Lebediából üzik ki a magyarokat.

A bolgárokkal szövetségbe bosszúló hadjáratot vezetnek a magyarok ellen azért, mert Levente, Árpád fia, a görög császár szövetségében három izben is megverte a bolgár Simeon khánt. Ez a bosszúló hadjárat bírja aztán rá a magyarokat, hogy etelközi elpusztított hazájukat elhagyva, mai hazánk területére jöjjenek. Biborban született Konstantinus szerint 8 törzsük volt, melyek közül a három legerősebbet Kangarnak nevezték vitésége

miatt. A trónöröklés rendje szerint az uralkodót unokaöccse követi a trónon. Életmódjuk hasonló a többi török népekéhez, zsákmányoló hadikalandok. Fegyverzetük is azonos, de közelharcban nagy ügyességgel használták a dárdát is. A férfiak és nők öltözete egyenlő volt. Lakásaik a sátrak mellett nagy, bőrrel bevont, fedeles szekerekből állottak, melyeket rendszeren körbe állítottak, egymással összekötözték, kívülről pedig árkot hánytak körülötte. Ezzel biztosították magukat a meglepetésektől. Visszavonulás esetén igazi várként szerepeltek e táborok.

886-ról azt találjuk följegyezve, hogy a kunok és a kazarak szövetséget kötnek s így a besenyőket két tíz közé szorítva, kiűzik hazájukból. 887-ben már Lebediában vannak. Az orosz följegyzések szerint 915-ben törnek be először Oroszországba. Ettől fogva a kunokkal együtt a XII. század végéig ostorai az orosz birodalomnak s a körülötte levő országoknak. Csak a tatárjárás tör meg hatalmukat. A nemzet egy része a magyarokba olvad. Már a fejedelmek korában a Fertő-tó vidékére besenyő törzseket telepítenek le határökököl. Hogy az ország egyéb részeiben is voltak besenyő telepek, azt az okleveleken kívül a 300 körüli besenyő helységnév igazolja. A latin okmányokban szagitáriusoknak (nyilas) nevezik őket, akiknek megvoltak a maguk kiváltságai. E besenyő telepek egyrésze nem önkényes telepedés, hanem telepítés. Hazánk területén is sok bajt okoznak, betöréseikkel sokat pusztítanak. Igen sokszor azonban vereséget szenvednek, amikor is az elfogottakat letelepítik az ország különböző részein. Ez annál könnyebben ment, mert a besenyők és kunok a háborúba vonuláskor családjukat is magukkal vitték szekereikben. Főbb

vonásokban mutatjuk be sorsukat. Az utánuk nyomuló kunok egyrésztüket még nyugatabbra nyomták, úgyhogy Magyarország déli határának majdnem egész vonala a besenyők birtoka volt. Salamon király a besenyőkkel szövetekezve, kísérel meg trónja visszafoglalását, amikor is a Száván keresztül törnek be a magyar területre. A kunok elől hátrálva, Moldovát lassan kiűritik, de a Kárpátoktól délre eső terület a Dunáig még századokon át megmaradt Besenyőországnak. A sok háború s az idegen vérbe való beolvadás lassankint meggyöngíti őket. Azok, akik nyugatra nem menekültek, vagy Magyarországra nem telepítettek, részben a balkáni horvát és szerb népekbe olvadtak, részben pedig, főleg Moldvában és a Fekete-tenger vidékén, a kunok uralma alá jutottak. Így lesz Moldvából Kunország. A besenyők további sorsa nehezen követhető, mert a reájuk vonatkozó adatok nincsenek összeszedve. Annyi bizonyos, hogy az úgynevezett Havasalföld lakosságának talán a nagyobbik fele besenyő vérű, akik a Balkánról később reájuk nyomult oláhságba olvadtak bele. Számos adatunk van arról, hogy kalandozó és rabló besenyők közt nagy számban voltak már oláhok is. Az oláhoknál ugyanazt a szerepet töltik be, amit az avarok a szlávoknál. A harcokban mestereik voltak s hogy később állammá szerveződhettek, ez is a besenyő hatás következménye. Igen sok besenyő hadifogolyt telepítettek le a bizánciak a Balkán félsziget különböző részein is, ahol ezek szintén rövidesen beleolvadtak a többi népekbe.

Taks vezér korában 959-ben, Thonuz-apa egész törzsével betelepedik Magyarországra. Tiszaszöllős tájékán a mai Jászság és Nagykunság között telepítették le őket. Thonuz-apa Szent István király idejében is élt,

de a kereszténységet nem akarta fölvenni. Emiatt nevével együtt élve temették el az abádi révnél. Fia, Urkund, kereszténnyé lett.

A 944. esztendőben Igor orosz herceg, Görögország ellen indult seregében sok volt a besenyő, akik a birodalom északi oldalát végig rabolják. 968-ban a besenyők betörték az Orosz földre s még Kievet is ostrom alá vették, amely csak tetemes váltságdíj mellett szabadult meg az elpusztítástól. 970-ben a bizánciak egy besenyő sereget törbeccsáltak s megtizedeltek. 971-ben Szvetoszláv orosz herceg csapatait a Dnyeper zuhatagjainál megsemmisítették, Szvetoszlávot árulásért lefejezték s koponyájából aranyozott ivókelyhet készítettek. Ez a szokás akkoriban általános divat volt, Kkinától a Alpeseleg lakó népek között. 980-ban Vladimir orosz herceg legyőzte a viszálykodó besenyőket. Géza fejedelem alatt ebből a törzsvizályból kifolyólag jön Magyarországra pár besenyő törzs, akiket letelepítenek. 993-ban az orosz és besenyő hadak abban egyeztek meg, hogy párbajjal döntsék el viszályukat, a párviadalban az orosz maradt a győztes s a besenyők visszavonultak. Az oroszok az alkú ellenére éjjel meglepték őket s közülök sokat megölték. E hitszegést megtorlandó, a besenyők megerősítették hadaikat s az orosz hadsereget úgy megverték, hogy még vezérük Volodimir herceg is csak egy hid alá bujva menekülhetett meg. 997-ben Adalbert prágai püspök a besenyőkhöz megy téríteni. A besenyők megölték. Utána Brunó indult térítésükre, de ő is megöletett. Az új orosz fejedelem, Jaroszláv szövetségben élt a besenyőkkel, mert ezek segítségével tudta megtartani trónját.

Az apró orosz társfejedelmek folytonos harcai

1000-től 1050-ig tartottak, ezalatt a besenyőket hol egyik, hol másik herceg szövetségében látjuk. Ha csendesebb idők jártak odahaza, rögtön messze idegenbe kalandoztak el. 1026-ban, 32-ben, 34-ben végig rabolják a görög császárság egy pár tartományát. 1049-ben Tirak volt a besenyők fejedelme. Békés ember, aki nem szerette a hadi életet. A hadak vezére Kegen törzsfő éppen ellentéte volt. A harcos tömeg bálványozta.

A kitört testvérharcban Kegen csatát veszített s 20.000-nyi hadával görög földre menekül. A császár szívesen fogadja, földet ad neki a Duna mellett. Innen többször betör a besenyők területére. Turák, ismételtentiltakozó követséget küld a császári udvarba, de sikertelenül. Emiatt aztán 1050. telén, a bizánci források szerint, 800.000-nyi haddal átkel a Dunán. Ez a szám valószínű túlzás, mert ilyen nagy hadsereget a Kegen-nel egyesült görög seregek nem győzhettek volna meg. Turák egy portyázó csapattal elfogtatván 140-ed magával Bizáncba vitetett, ahol megkeresztelkedett, Kegen pedig hazatért, a császár által neki adott földjére. Az elfogott besenyők közül 20.000-nél többet Bulgáriában telepítettek le. Ezeket Konstantin császár Kis-Ázsiában levő seregeinek megerősítésére hadba szólította. A helyzettel elégedetlen besenyők, Katarim nevű vezérük ösztökélésére, visszafordultak. El is jutottak a tengerig, ahol megtorpant a hadsereg. Nem tudták hogy keljenek át a tengerszoroson. Katarim megszorította lovát s a tengerbe ugrotva, oda kiáltotta: „Igy ni, utánam!” És a 15.000-nyi pacinák had keresztül usztatva a tengerszoroson, sietetlenül haza érkezett, közben beszedve a hadibért a bizánci tartományokban. Emiatt Kegen tanács-

kozás örve alatt Bizáncba idézik. Ez hadserege élén jelenik meg. A megszeppent udvar menekülni akar a veszedelemtől s három felbérelt emberével meg akarja öletni Kegen-t. A gyilkosság nem sikerült, elfogják őket. Nyíltan megvallják, hogy a császár bérencei. Erre a fejedelem fiuk megsebesült atyjukat négykerekű kocsira fektetik s a császárra hivatkozó gyilkosokat a kocsi után költve, erős lovascsapattal a császári palotához vonulnak számonkérve tőle a gyilkos merényletet. A császár mindent tagad.

A császár gyógyítás örve alatt, elkülöníti Kegen-t fiaitól. A csapatok, mikor látták, hogy sem Kegen, sem fiai nem térnek vissza, rosszat gyanítottak s talpra állítva minden hadat, megverik az ellenük küldött hadsereget s a fővároshoz közelednek. A császár megrémülve, Turákot és a besenyő előkelőséget szabadlábba helyezi s gazdagon megajándékozva, elküldi a besenyők kiengesztelésére. Ugyanakkor hazahívja a keleti légiókat s ezeket titokban megindítja a besenyő tábor ellen. A bizánciak annyira biztosra vették csalárdul elérni akart győzelmüket, hogy százezer számra vittek magukkal szíjjakat és köteleket, hogy legyen mivel megkötözzék a foglyokat. A besenyők Turáktól és társaitól értesülvén e tervekről, felkészültek s az elbizakodott görög csapatokat széjjelverték. A megvert csapat a Drinápoly tájékán levő el-sáncolt táborba vonul, de a besenyők rájuk csapnak s bekerítik őket. Most a császár a meggyógyult Kegen-t küldi a besenyőkhöz békekövetként, de ezt elfogják s mint hazaárulót, felkoncolják. A császár szövetségeseikül megnyerte a bolgárokat. Turák kémeitől megtudván ezt, két oldalról hirtelen megtámadja a bizánci csapatokat, amelyek csak óriási veszteséggel tudtak Drinápolyba

menekülni. Most hosszú alkudozás kezdődik, melyet 30 esztendőös békekötéssel végeznek.

1072-ig a besenyők történetét az oroszokkal, vagy a keleti császárokkal vívott harcok töltik ki. Ez évben történik, Salamon király idejében, hogy görög biztatásra a Bolgárországban élő besenyők Nándorfehérvárnál átkelve a Száván, végigdulják Magyarország déli részét. Ennek megtorlásául a magyar hercegek ostrom alá veszik Nándorfehérvárt. A görögök a város felmentésére fegyverbe szólítják a besenyőket, akik Kozár nevű vezérük alatt meg is rohanják a magyarokat, de olyan vereséget szenvednek, hogy a vezér alig pár század magával tud elmenekülni. A többi elfogják s Magyarországon letelepítik.

1080. körül egy új nép jelenik meg a Dunánál, mely részint a besenyőkkel szövetkezve, részint magányosan, kezdi pusztítani a birodalmat. Ez a nép a kunok nemzete volt. A besenyőkkel egyesült csapataik még Drinápolyt is fölgyújtják s gazdag prédával megrakodva térnek haza.

A kunok megjelenése újra felforgatja a Duna és a Fekete tenger mellékét. A legyőzött besenyők egy része a Duna jobbpartjára vonul s itt két ellenük küldött bizánci hadsereget semmisít meg Celgu vezérlete alatt. Ez sikerein felbuzdulva 80.000-nyi hadat gyűjt s ezzel újabb hadjáratra indul. E nagy sereg vezére Salamon, a trónfosztott magyar király volt. A görög sereg nem merf csatába bocsátkozni. A három részre osztott görög sereg kihasználva egy rettenetes havas vihart, megverte a besenyőket. Celguis halva marad a csatatéren. Salamon páncélos lovascsapata nehéz mozgása miatt a görögök által bekerített. Egy elhagyott várba menekültek, élélmük

elfogyván kirohanással keresztülvágják magukat de a zajló Dunához szorítatva, nagy részük elpusztul, Salamon kevesed-magával átmenekült a Dunán. Itt egy berekbe huzódnak, ahonnan Salamon eltűnik s többet nem tud róla a történelem. E győzelemmel Bizánc meggyőngítette ellenfeleit. A császár fölakarva használni a kedvező alkalmat üldözésükre indul. Egy Brian nevű előkelő bizánci férfi tiltakozik a terv ellen. Leszavazták, mire megjegyezte: „Jól van, így legalább megpróbálhatjuk, hogy kinek gyorsabb a lova.“ A csata előtt besenyő követség jött a császárhoz. Alkudozásokkal időt akartak nyerni tartalékaik megérkezésére. A követség fogadása alatt jelentik a császárnak, hogy egy óra múlva napfogyatkozás lesz. A ravasz császár azt mondta, a követnek, hogy Isten jele döntsön, hogy kinek van igazán békülési szándéka. Ha még ebben az órában nem mutatkozik égi jel, akkor ő a hibás. A napfogyatkozás bekövetkezett s a besenyők megrémültek. Ekkor a császár elfogatta a követség másfélszáz emberét s erős őrizet alatt Bizáncba indította. Éjjel az elfogott besenyők őreiket leerve, visszamenekültek táborukba. Ezalatt megérkeztek a segítségül hívott besenyő és kun csapatok. A csatában a görög hadsereg megsemmisül. A császárt is elfogják. Dukász Mihálynak vitézsége megmenteni. Tíz napig rejtőzködött egy barlangban s csak aztán tudott hazafelé indulni. Otthon lázasán gyűjt új hadsereget, megkísérli azt is, hogy a besenyőket és a kunokat összeveszítse, de újra megverik csapatait. Érdekes apróságot jegyeztek fel e csatából. A bizánci hadvezér fia egy besenyő szekér mellett lovagolván el, az ezen ülő besenyő asszony egy vashoroggal lerántotta lováról s

megkötözve foglyul ejtette. A császárnak 40.000-nyi segédhada érkezett. Egy megszökött fogoly besenyő közli honfitársaival a császári hadsereg nagyságát és állását, mire a besenyők gyors támadással szétrobbantják a császári hadakat. E győzelem után szétmennek rabló-kalandozásra. A császár az ott maradt besenyő sereget meglepi, de ezek összeszedve magukat, a császárt beszorítják egy megerősített városba. A besenyők ostromhoz készültek. A császár összehordatott minden szekeret ami csak a városban volt s a róluk tengelyestül leszedett kerekeket a vár fokára hordatta. Reggel egy erős csapat kitört a várból s szinlelt futással maga után csalta a besenyőket a város meredek hegyoldala alá. Alkalmos pillanatban a várfokon lévő kerekeket a hegyoldalra zúdították. A kifejlődött zavarban a görögök oldalba támadják a besenyőket, akik megtizedelve menekülnek. Majd az elesett besenyők ruháiba felöltözteti saját katonáit, akik a visszatérő besenyőket megtévesztve, több portyázó csapattal megsemmisítetik. Ezután diadalmenetben vonul be a fővárosba, amelynek faláig üldözik a besenyő lovasok. A császár fölhasználva a téli hónapokat, felkészült a háború folytatására. Mivel hírt vette, hogy a besenyők segítségére 40.000 főnyi kun hadsereg közeledik, gazdag ajándékokkal, fényes követséget küld a kunok táborába, kérve, hogy főembereiket tanácskozássra, a megkötendő béke tárgyában. A kunok hadserege egy kis folyó partján foglalt állást szemben a besenyőkkel. A görög intrika bizalmatlanná tette egymás iránt a két szövetségest s ezek nem támadtak. A császár elérte célját, derék hadserege megérkezett. Evvel titokban a kunok és besenyők táborát egészen körülvette s minden

oldalról támadást intézett. Az egymásra gyanakvó kun és besenyő csapatok későn kaptak észbe.

Olyan győzelmet arattak a görögök, amelyet évszázadok óta nem. A krónikák azzal dicsekednek, hogy még hirmondó sem maradt az ellenségből s a férfiak nejeikkel és gyermekeikkel egy halomba összerogyva, egy napon és egy csatába végképp kiirtattak. Hogy ez miként történt, azt ugyanezen feljegyzések mondják el. A besenyő foglyok nagyszáma miatt attól tartottak, hogy ezek éjjel kötélkeiktől megszabadulva, legyilkolják a görög-hadsereget. Ezért a császár mind legyilkoltatta a megkötözött foglyokat.

E veszteség nagyon meggyengítette a besenyőket. A következő években egy részüket már a császár zsoldjában találjuk. A Kálmán király által Magyarországon végigkísért kereszties hadakat a Balkán félszigeten a görög császár besenyő hadai szüntelen háborgatták. Még a Konstantinápolyba megérkezett s ennek külvárosába elszállásolt keresztiesekből is legyilkoltak 300 embert. Az elfogottak azt mondták, hogy ők a császár zsoldosai s ennek parancsára cselekedtek. 1108-ról jegyezték föl, hogy a gallok és a görögök közötti háború alkalmával egy aprótermetű besenyő elfogta a gallok 10 láb magas óriását s megkötözve vezette a császár elé. A látvány olyan komikus volt, hogy az egész udvar hahotában tört ki.

A görög földön lakó besenyők részt vettek a görög császár minden harcában. Így 1110. után a törökök elleni harcokban maga a szultán is alig menekülhet kezükből, de sátora, kincsei és pohárnoka prédára esik. Comnen János császár 1120. körül

addig intrikált, amíg a besenyő törzseket egymástól elszakította. Ettől fogva törzsenként indultak rablókalandokra. Az 1120-as évek közepén a besenyők seregét szekértáborukba szoritják. A császár szövetségében harcoló brittanok óriási paizsaikat maguk elé tartva nyomulnak a besenyők szekértáborára ellen. Így a nyilaktól védve, a szekerekig jutnak, amiket aztán felgyujtanak. Az elfogottakat az Adriai tenger mellékre telepítik le, ahol még 100 év múlva is fönntartották nemzetiségüket. 1152. után újra nagy erővel támadnak a birodalomra a besenyők 1154-ben a dalmátokkal szövetkezve harcolnak Bizánc ellen. Ugyanekkor egy másik csapat az Alsó-Dunán átkelve, megveri a görög hadsereget s gazdag zsákmánnyal tér haza. 1157-58-ból találjuk a följegyzést, hogy a császár a persák elleni hadjáratnál besenyő segélyhadakat is használt. 1161-71. között a görög császár István magyar király ellen harcol, hadseregében tetemes besenyő harcos vett részt. Ugyanezeket a besenyő hadakat a törökök elleni harcokban is fölhasználja. 1160. után alig találunk már említést róluk. Ezalatt jutnak hatalomra a kunok s a besenyők nagy részét is hatalmuk alá hajtják.

Árpádházi királyaink közül Aba Samu, Péter, I. Béla, I. Géza, Salamon és II. István alatt szerepelnek a besenyők. Láttuk, hogy nagyon sokan közülök vagy önként jöttek hozzánk s kértek és kaptak szállást, vagy elfogtatván, letelepítettek az ország különböző részeiben, főleg a nyugati határ mentén. E hazánkba telepítetteknek háboru alkalmával saját főispánjuk és zászlójuk alatt kellett hadbavonulniok s itt mindig a hadsereg könnyű lovasíjászaik voltak. Kőte-

lességük volt a hadsereg előtt harcolni. Szokásaikról Bonfini azt írja, hogy zászlóaljakra voltak osztva, nagy szakált és bajuszt s taréjos farkas-süveget viseltek. Ruháik a persákéra emlékeztető bő köpenyeg, melyet a gazdagabbak selyemből készítették. Kitűnő lovaik képezték legnagyobb gyönyörűségüket. A magyarok az Árpádok korában már magukat és lovaikat könnyű pikkelyes vasvérttel védték. Ez az oka, hogy a páncélnélküli besenyőket rongyosoknak nevezték. A besenyők Ispánja nemcsak háboruban, hanem békében is ura volt a népnek. A magyar országnagyok közé számították s a kiválóbb harcosok éppen úgy nyertek kitüntetések és rangot, mint a magyarok. A görög források különösen kiemelik a besenyők ügyességét, a nyilak használatánál. Vállukon erős íj és nyilakkal telt puzdra lógott. Mindenkinek volt dárdája is. Hadjárataik alkalmával ritkán kerültek éhségbe, mert lovaik teje, a magokkal vitt konservált ételek, esetleg a vezetékllovak leölése, hetekig biztosította élelmüket. A folyó sem volt előttük akadály. Bőrszájjaikat tölgyfakéreggel megtöltve, lovaik nyergéhez kötötték s hadi eszközeiket is a nyeregbe rakták. Ezután lovaik farkába kapaszkodva, még a Dunán is könnyű szerrel átusztak. Azt is följegyezték, hogy zsákmányaikat is a lovak hátán szállították át a folyókon. A mai elpuhult nemzedék csodálkozva olvassa, hogy tél idején a gyöngén zajló folyókon is megbetegedés nélkül keltek át a turáni harcos népek. Ezt csak a gyermekkortól fogva következetesen edző neveléssel érhették el.

8. A kunok népe.

Az ázsiai nyugati turk birodalom fölbomlása után keletkezett népmozgalmakkor a besenyők után egy náluknál hatalmasabb s a görög források szerint nemesebb népet látunk Európába nyomulni. Ez a nagy nép a kunok nemzete volt. A görög források komán vagy kumán néven nevezik, a szlávoknál azonban polovc néven szerepelnek. Ugy látszik, hogy a besenyők már a kunok egyik ágát alkották. Polovcnak (magyarul palóc) pedig azokat a kunokat nevezték, akik a besenyők után nyomultak a mai Oroszország területére. A tőlük keletre maradt törzseket, amelyekből csak később s akkor is kis tömegekben jöttek Európába, az, vagy guz néven jegyezte fel a történelem.

A kun nemzet az, amely legtovább megakadályozta az orosz állam megalakulását és kiterjedését. Az orosz történetírók majdnem átkozódva panaszozzák, hogy az avar, besenyő és kun az a három ördögi fajzat, amely az oroszokat világtörténeti hivatásuk betöltésében megakadályozta, sőt magát az orozságot is majdnem megsemmisítette. A cári rubelek guruló milliói árán csak a legujabb korban készített szláv és orosz történetek első ideje valóban nem igen áll egyébből, mint a szlávoknak és a Fekete tenger vidékén megtelepedett turáni népeknek örökös küzdelméből. Dátum szerint állítgatták össze a vívott csatákat s mindenütt igyekeztek kidomborítani az orosz vitézséget és kulturát, más oldalról pedig a kunos törökség alacsonyabbrendűségét. Ha azonban elfogulatlan és világos szemmel olvassuk végig ezeket az orosz történeti munkákat, magukból a benne lévő ellentmondásokból és leírásokból állapít-

hatjuk meg, hogy mindazokat a válogatott kegyetlenségeket és csalárd árulásokat nem a kunok, hanem az oroszok követték el, akik ebben a tekintetben és csakis ebben a tekintetben voltak a világ tanítómesterei.

A kunok nemzetisége még ma sincsen minden kétséget kizárólag megállapítva. A mai tudományos felfogás törökfajú és töröknyelvű népeknek tartja őket. Ezzel szemben erősen tartja magát az a másik felfogás is, hogy magyar nyelvűek voltak. Anélkül, hogy az utolsó szó bizonyosságát vitatnók e kérdésben, csak szeliden rámutatunk arra, hogy Magyarország területén ma is nagy számban élnek kun-besenyő népek maradványai. Tudunk arról, hogy nagy és zárt tömegekben telepítettek le hazánk területén besenyőket, kunokat, akik ma mind tözsgyökeres magyar nyelven beszélnek s ősi nyelvöknek semmi nyomát nem őrizték meg. Azok a tájszóvási szavak ugyanis, amiket ma hajlandók ilyeneknek tekinteni, nem egyebek, mint régi elavult szavak, amelyek lassanként kivesztek és kivesznek nyelvünkől. A Dunától végig a Mátra vidéken, hatalmas magyar réteget találunk, amelyet palócnek nevezünk. Palóc betelepítésről pedig éppen úgy nem tud a magyar történelem, mint székely betelepítésről s a palócság csodálatosképpen éppen olyan szép magyar nyelvet beszél, mint a többi magyar. Ha emellé odavesszük azt, hogy a betelepült kunok főemberei a magyar országgyűléseken részt vettek s ezen, okleveles adatok szerint, tolmács nélkül beszéltek, akkor nagyon meggondolandó az, hogy szabad-e pálcát törni a nyelvészkedés cifra eszközeivel összeszerkesztett törökös elmélet mellett. Lehettek, sőt voltak a kunság körében velük sodródott törökök is, de ez, ismerve a

hunok-törökös törzsszövetségből alakult államokat, egyáltalán nem játszik döntő szerepet.

Azt, hogy a kun és a palóc egyazon nép volt, az írott történelemből biztosan megtudjuk állapítani. Az olyan események százait jegyezték fel a különböző népek történetirói, amelyek ugyanazt az eseményt mondják el s míg az orosz és lengyel kutfők ez eseményeknél mindig csak palócot említenek, addig a bizánci, arab, persa, sőt magyar kutfők ugyanezen események szereplőiként következetesen és folytonosan kunokat emlegetnek.

A kunok rendkívüli hatalma 300 évnél tovább tart. Ezt annak köszönhetik, hogy Ázsiából mindig kaptak utánpótlást. Hatalmuk tulajdonképpen csak a tatárjárással törik meg. Itt említem meg azt is, hogy a kun név nem egyéb, mint a hun-nak későbbi változata.

A kunok palóc néven legelőször 996 táján tűnnek fel az orosz történelemben. Az orosz föld ura ekkor Vladimir orosz herceg. Ugyanezen források a kun fejedelmet Volodár néven említik. Vladimir országát 12 fiaközött osztja föl. Ezzel összezúzta a kifejlődőben lévő orosz egységet. A hercegek és utódaik örökös pártviszályban éltek. Volt rá eset, hogy a hercegségek száma 50-re emelkedett. Természetes, hogy az apró országocskákat a kunoknak egy-két törzse is képes volt végigpusztítani. Meg is tették, sokszor nem is önszántukból, hanem a versengő hercegek biztatására vagy szövetségében. A következőkben röviden rámutatunk a fontosabb hadieseményekre.

1055-ben Kiev csak adófizetéssel és hadisarc árán menekül meg az elpusztulástól. Betörésüket 1061-ben

és 1064-ben megismétlik. 1067-ben a három leghatalmasabb orosz részfejedelem szövetkezett ellenük, de a palócok leverik őket. Ugyanez évben egy másik palóc csapatot megvernek az oroszok. 1070-ben Veszláv herceget segítik meg uralma visszaszerzésére. 1081-ben, mikor a lengyelek Boleszláv királyukat elkergették, orosz hercegek és palóc csapatok szövetsége tör be Lengyelországba, amelynek nagy területét földulja és kirabolja. 1092-ben vészjelek tüntek fel az égen. Nap és hold elsötétült, a föld morajlott, nagy csillaghullás volt és iszonyu szárazság. Mindenki nagy veszedelemtől tartott. Ez be is következett, mert az új palóc khán több oldalról betört az orosz földre s azt végigpusztította. A következő évben megismételték a támadást, mert a moszkvai fejedelem börtönbe vetette a kun követeket. A csatában az orosz csapatokat majdnem teljesen megsemmisítették. A szövetséges három orosz herceg a Sztugna folyóba ugratott. Az egyik belépusztult, a másikat félholtan mentették ki, Sztvetopolk pedig alig pár emberével tudott Kievbe menekülni. A palócok körülvették a várat s a fejedelem kénytelen volt minden áron békét kötni. A béke biztosítására Sztvetopolk Tugorkán palóc herceg leányát nőül vette. Itt megjegyzi az orosz kutfők, hogy a palóc asszonyok olyan szépek voltak, hogy az orosz hercegek és főemberek, ha csak módját ejthették, palóc nőket vettek feleségül. 1095-ben a palóc és orosz hadak szövetsége tört be a görög területre. 1096-ban két palóc főnököt, Itlárt és Kitánt, akik a békeszerződésről tárgyalnak, oroszok megölik. E gyalázatos tettet a kunok még abban az évben megbosszulták. Had-seregük betört Oroszországba, a városokat megostro-

molva elhamvasztja s a fővárost, Kievet rohammal beveszi és fölégeti.

Nestor, kievi szerzetes, a legrégebb orosz krónika írója, végigélte ezt az eseményt. Irja: hogy a zárda ajtaikat bevágták, a cellákba rohantak s mindent elvittek, mindent felgyújtottak s a barátok közül néhányat fegyverekkel meg is öltek. Nestort ujabban föltétlen hitelességű krónikásnak állítják. Pedig adatainak legnagyobb része a görög eredeti, sokszor nem is egészen hű átírása, melyet szláv öntudata igen sokszor elfogultá és megbizhatatlanná tesz. Még a magyar történetírók s magyar vonatkozású kérdésekben is jóideig több hitelt adtak neki, mint a magyar Anonymusnak. Pedig Nestor sem volt kortársa a honfoglaló magyaroknak, mert csak a XII. század elején halt meg. Vele, a csak hallomásból íróval szemben, sokkal megbízhatóbb a magyar Anonymus, mert ő a körülbelül ugyanezen korban s magyar hagyományok és írásbeli följegyzések alapján készült „Gesta Hungarorum“-ból készítette krónikáját. E krónikánk ugyan elveszett, de hitelesen rekonstruálták. Az Oroszországot ért sok veszedelemnek a széttagoltság volt a legfőbb oka. Az orosz hercegek néhányá belátta ezt s megkísérelte, békét teremteni. Össze is jöttek, fogadkoztak, esküdöztek, a vége pedig az lett, hogy a legcsunyábban megcsalták és elárulták egymást. Ez a Nestor által hosszasan elbeszélte esemény, egyike a világtörténelem legundorítóbb cselekedeteinek. Testvérgyilkosság, orgyilkosság, megcsönkítés, szemkiszúrás egymást érték.

Az ebből következett végnélküli testvérháborukba a magyarság is beleszólt. Kálmán magyar király Szeptember 8-án 8000-nyi lovascsapattal orosz földre

indul. János nádor, pár püspök és országnagy volt kíséretében. Volodár orosz herceg a magyar csapatok elől a jól megerősített Przemisl várába vonul, melyet a király ostrom alá vétetett. A herceg, kiváló szépségű feleségét küldötte Kálmánhoz béke kérésére, de Kálmán eltaszította magától a beléje kapaszkodott asszonyt, aki erre átkozódva távozott. Ezalatt a szövetséges orosz hercegek csapatai megérkeznek s a közeledő kun hadsereg is harcra kész volt, hogy a magyarokon többszörös megveretésük miatt bosszút állhasson. Úgyesen kieszelt haditeranggal éjjel megtámadták az ostromló magyar hadsereget s mikor ennek egy része haragra kelt s üldözésre indul, a kunok egy része a kettészakított magyar hadsereg közé nyomult. Ugyaneznap minden oldalról általános rohamot intéztek, amelyben a magyar hadsereg szétszóratott, nagyrésze elpusztult s maga a király is csak nehezen menekülhetett. A nádor itt kapott sebeibe bele is halt.

A palóc-orosz barátság nem sokáig tartott s már 1100-ban újra ellenségként állnak szemben egymással. Az összeszövetkezett orosz hercegek megsemmisítenek egy kora tavasszal betörő palóc hadsereget. Évekig tartó harcok után születik meg csak a béke, melyet kölcsönös házasságokkal erősítenek meg. Így sem tart sokáig, mert a sok összeházasodás a palóc törzseket is belevonta a hercegek viszálykodásába, ami a törzskötelékek meglazulását okozta. Következésképpen lett, hogy a szövetséges orosz hercegek éveken keresztül képesek voltak pusztítva betörni a palócok földjére. Három évtizeden keresztül tart ez az egymás pusztítása. Ebbe a korbába esik a magyar királyok ismételt beavatkozása az orosz

eseményekbe, amely azonban nem volt elég erős arra, hogy békét teremtsen. A majdnem évenként megújuló harcokat nem kísérhetjük nyomon.

Az elszenvedett veszteségek úgy látszik, megerősítették újra a palócok törzsszövetségi kötelékeit. 1186-ban az orosz hercegek összeszövetkezve, azzal a tervvel törtek be a kunok földjére, hogy végezni fognak velük. A váratlan megrohanás sikerült. Három napig diadalmasan nyomultak elő a hercegek s utjukban mindent elpusztítottak. Negyednapra azonban fölgyült már a kun hadak egy része, akik, mikor látták az oroszok pusztításait, nem várva be a távolabbi törzsek derékhadának megérkezését, rávetették magukat az oroszokra s annyira megverték, hogy az orosz krónikás szerint: „A mieink közül nem maradt senki, aki hirt vigyen haza erről a nagy vereségről.“ A felbőszült palócok ezután betörték Oroszországba s egész Kievig pusztítottak. És újra kezdődik a kölcsönös rablóhadjáratok évenkénti megismétlődése.

1201-ben a palócok Konstantinápoly ellen is harcoltak. A következő évben Rurikot, a kievi nagyfejedelmet segítik vissza fejedelmi székébe. Az ekkor megostromolt Kievet nem bántották. Román herceg újra elűzi Rurikot, aki a palócokhoz menekül. A palócok erre 1203-ban újra Oroszországba nyomulnak s olyan pusztítást visznek végbe, amilyen: „Oroszországot megtérése óta nem érte.“ Beveszik Kievet, lakóseit kardélre hányják, a várost fölperzselik, úgyhogy Rurik csak Kiev romjain foglalhatta el a trónját. A játék megismétlődik. Ekkor elegyedik bele a magyar király is ebbe a háborúba, de az egész magyar hadsereg az oroszok árulása folytán

elpusztul és fogságba kerül. Még pár apró csatározásról tudunk az oroszok és palócok között. 1224. június 16-án aztán megérkezik a mongol hadsereg s e napon a híres *kalkai csatában* a palócokat tönkrevetik.

Ezek mellé az orosz forrásokból vett adatok mellé felsorakoztathatók a kunoknak egész csomó másirányú hadjáratát. A kun nép egyike volt kora leg-híresebb és legszámosabb nemzetének. Nagy számuknak, harci vitézségüknek megfelelő nagyságu volt birodalmuk is. Messze Ázsia belsejétől Magyarország határáig terjedt s nemcsak az Ázsiában, hanem az Európában lakó szomszédaik is folytonosan veszélyben forogtak a kunok fegyvereitől. Oroszországon kívüli Lengyelország, Magyarország és a kelet-római birodalom (görög császárság) szenvedtek sokat betűtéseiktől, melyekből még Németország is kivette a részét.

A kunok neveit már megemlítettük s rámutattunk arra is, hogy az új nevezet az Ázsiában maradt rész népies neve volt. Ha ma még föltétlen bizonyossággal nem is tudjuk összekötni a kun és hun nemzetet, annyi már is föltétlenül bizonyos, hogy Atilla birodalmának bukása után nemsokára megalakul Turkesztán központtal egy hatalmas birodalom, amelynek lakói hol kun, hol hun névvel vannak nevezve. Történeti hagyományaink, illetve mondáink, egybehangzóan azt mondják, hogy Atilla fia, Csaba, a Netád melletti csata után éppen erre a vidékre vonul vissza s itt magnősülve ő és családja a birodalom vezetőivé lesznek. Nem hagyhatom megemlítés nélkül azt a sokak által hangoztatott felfogást sem, hogy a kunok az ősi földművelő szittyák egyenes leszármazói, akik legutolsó történeti szereplésük

alkalmával már nevükben is erre vallanak. Nevük ugyanis némelyek szerint földművelő pusztai lakót jelent.

A kunok IX. század utáni életéről néhány egykorú szemtanú följegyzését ösmerjük. Legrégibb ezek közül Pethachia zsidó rabbi följegyzése, aki Prágából a föld körülutazására indult s Oroszországon keresztül érkezett a kunok földjére. Ezt írja: „E földön örkiséret nélkül utazni nem lehet. Különbén e vidék nem hegyes, hanem művelt sík földből áll. A lakosok sátrak alatt laknak. Tekintetük átható, szemeik szépek, mert semmi sót nem esznek s olyan mezőkön laknak, amelyek kellemes illatot lehelnek. Szemeik oly élesek, hogy nemcsak észreveszik az egynapi járásra eső tárgyakat, hanem fel is ismerik. Kenyeret nem esznek, hanem rizksását és kölest, tejbe főzve, továbbá vaját és sajtot. A húst darabokra vágván, nyergük alá teszik, azután lovaikat izzadásig megnyargalják s így felmelegítvén a húst, jóízűen megeszik. Hajóik nincsenek, hanem tiz ló bőrt kiterítve összevarrnak, körülkötik egy kötéllel, szekeikkel és eszközeikkel belerakodnak, ekkor a kötél végét lovaik farkához kötik s így kelnek át a vizen. Kitérő ijjaszok, nyilaikkal a madarat röptében lelövik. Esküvel lekötelezés náluk így megy véghez: „Meggzurja törrel ujját s vérét annak adja kiszívni, akinek kötelezi magát, úgy gondolván, hogy így némileg vérét és husát annak testébe vezet. Van még más módja is az eskünek. Egy emberalaku rézedényt megtöltenek tejjel, melyből a kísérő és utas együtt isznak. Az így esküdött hitet soha meg nem szegik. Királyuk nincsen, hanem fejedelmek s nemes családai.”

Következő szemtanuink Plán-Carpin, Ascellvin és

Rubriquis Vilmos szerzetesek. Első kettőt 1245-ben IV. Ince pápa, utóbbit IX. Lajos francia király 1254-ben küldötték követként a mongol khán udvarába.

Ascellvin ezeket jegyezte föl: „Mentünk a kunok földjén keresztül, mely egészen síkság s négy nagy folyó-vize van. Az első a Néper... másodiknak neve Don... harmadik Volga... negyedik Jaec. Kománia igen nagy és hosszú föld, melynek népei t. i. a kunokat, a tatárok megölték. Némelyek azonban azok elől elfutottak, mások pedig fogságukba estek. Hanem az elfutottak legnagyobb része hozzájuk ismét visszatért... Komániában holt embereknek koponyáit és csontjait találtuk, amelyek mint a domb a földön, heverték.”

Rubriquis a következőket jegyezte föl: „Vannak pedig magas hegyfokok a tenger felett Kersontól a Don torkolatáig. S 30 erősség Kerson és Sondaja között... E hegység után észak felé síkságon egy igen szép erdő fekszik, telve forrásokkal és patakokkal. Ez erdőn túl van egy igen nagy síkság, mely ötnapi járásnyira terjed, e tartomány véghatáráig észak felé, melyet körülvesz egy tenger kelet és nyugatról, úgyhogy egy nagy árok van egyik tengertől a másikig. E síkságon szoktak vala lenni a kunok, mielőtt eljöttek volna a tatárok s kényszerítették a fentebbi városokat és erősített helyeket, hogy nekik adót fizessenek. Gazaria tartományból kijövén, délről egy tenger (a Fekete) s északról kietlen pusztaság volt, melynek szélessége némely helyen 20 napi járóföld, melyben erdők, hegy, kő nincsen, hanem igen jó fű. Ebben szoktak legeltetni a kománok... (kik capchátoknak mondatnak, a teutonok által pedig valósnoknak.) Tart pedig e föld hosszúsága a Dunától a

Donig, hol Ázsia és Európa határa van, két hónapi utazás mellett gyors lovaglással, amint lovagolnak a tatárok. Ezt egészen a capchát-kománok lakják, sőt túl is a Dontól Etíliaig, (Volga), északra pedig van Russia, Mentünk... kelet felé, nem látva egyebet, mint eget és földet s némelykor jobbról a tengert, mely Tana tengerének neveztetik és a kománok temetkezőhelyeit, melyek hozzánk két mérföldnyire meglátszottak aszerint, amint azoknak ősei együtt temetkezni szoktak. Jártunk hát nagy fáradsággal szállásról szállásra... végre jöttem a Don nagy folyójához, mely elválasztja Európát Ázsiától... (Ezen átkelvén) jártunk három nap, nem találva egy népet is, negyedik napon emberekre találván... elértünk Sartach szállására... Ezen Donon tuli tartomány igen szép, vannak folyói és erdei északra... (Az erdőben) kétféle emberek laknak... Ezeken túl van Etília, mely nagyobb folyó, mint valaha láttam... Nekünk dél felől igen nagy hegyek voltak... Ezek után a tengernél vagy Etília tavánál vannak némely szaracénok... Ezután van a Vaskapu, melyet Nagy Sándor csinált a barbár népeknek Persisből kizárása végett. S e két folyó közt azon földeken, melyeken átjöttünk, laktak a kománok, mielőtt azokat a tatárok elfoglalták volna.

Ezen utazók által említett városok romjai még pár századdal ezelőtt meg voltak. Ma már azonban nyomuk sem igen van. Látjuk azt is, hogy a kunok nomád életet éltek s hogy törzsekre szakadoztak, melyek mindenike saját főnöke hatalma alatt állt. Éppen a központi hatalom hiánya volt az, amely ezt a népet elpusztította. Az egyes törzsek tetszésük szerint költöztek, harcoltak s kerestek messze vagy távol jobb megélhetést.

Láttuk, hogy egész törzsek idegen zsoldba állottak s így néha még egymással szemben is harcoltak, ellenségeskedtek. A vándorlóbb kedvűek elhagyták ősi hazájukat, de nagy tömegük otthon maradt. Ami egyesítette őket, az a nyelv, a közös származás hagyománya, a közös veszély és az ősi vallás volt. Főleg utóbbinak elhagyása s a különféle vallásokra való áttérés szakította szerte közöttük a vérségi összetartozás érzetét. Fő jellemvonásuk a vitézség és a harciasság. Földjük természeti viszonyai kényszerítették őket a nomád életre s temérdek nyájaikkal legelőről legelőre jártak. Megélhetésüket főleg ezekből nyerték, de mindig erős pótlást szereztek hozzá a hadi zsákmányokból. Lakásuk a sátor. Főzéshez fahijján tőzeget s mindenféle éghető holmit használtak. Italuk a lótejből készült kumis volt. Hajuk nagy részét lenyirták, sőt borotválták. Csak bajuszt hagytak, szakállukat is leborotválták. Jellegzetes volt rájuk a kun süvegnek nevezett nemezsapka. Vallásukról a reánk maradt gyér feljegyzések alapján csak annyit állapíthatunk meg, hogy a turáni népek sámánkodó hitét követték. Görög források azt írják, hogy tisztelték a levegőt, vagy eget, aztán a vizet s a földnek himnuszokat énekeltek. Nemzeti címerük a nap, hold, csillag és az oroszán voltak. Vérszerződésük bizánci forrásban följegyezve is megmaradt, 1239-ből.

Pár szót még a kunok nyelvéről. Két irott emlék áll rendelkezésünkre. Az egyik az úgynevezett kun Miatyánk, a másik pedig a velencei könyvtárban lévő Petrarca féle kun szótár. Utóbbit egy velencei kereskedő készítette volna, aki Krimmel kereskedelmi összeköttetésben állott. A másodikat a kunszentmiklósi városi levéltárban talál-

ták. Mind a kettő törökös tatár nyelvű. A tudósok egy része azt hiszi, hogy ezek tényleg tatár nyelvű följegyzések s a Miatyánk a török hódoltság idejében készülhetett. Más oldalról azonban azt vitatják, hogy ezek valóban kun nyelvű emlékek s így feltétlen bizonyítékai a kunok török voltának. Utóbbi nézetet különösen gróf Kun Géza tudományos fejtegetései erősítették meg. Hogy a kunok nem voltak török nyelvűek, azt több forrásból kivehetjük. Konstantin azt mondja, hogy a kabarok nyelve a magyarokétól csak szójárásilag különbözött. A kabarok nyelvéről Németh Gyula megállapítja, hogy közel rokon a szabirok nyelvével. Ugyancsak a szabir és besenyő nyelvek összefüggését is bizonyítja. A besenyő és kun nyelv szintén csak tájszólásilag különbözött egymástól. Ezt határozottan írja Comnen Anna. Történeti följegyzésünk van arról, hogy a mongol khán IV. Béla magyar királyhoz egy levelet intézett, melyben a szökevény kunok kiadását követelte. Ezt a levelet sem a magyarok, sem a kunok közül senki meg nem értette, már pedig, ha a kunok mongol vagy türk nyelvűek lettek volna, bizonyára megértik. Julián Domokosrendű magyar szerzetes jelentésében megkülönbözteti a kun és a magyar nyelvet. De ugyanakkor azt is megemlíti, hogy a tatárok nyelve egészen más. Ha a kun és a tatár egynyelvű lett volna, bizonyára azt is megemlíti, hogy esetleg nagyobb tájszólási eltérés lehetett a magyar és kun nyelv között, az valószínű. Hiszen egy göcsei embert ma is nehen értene meg a pesti. Az is fontos, hogy a kun telepek tájszólásainak megvizsgálása nem vall török-tatáros származásra. Már pedig, ha olyan nagy tömegekben telepítették meg a kunokat, akkor

lehetetlen, hogy nyelvükből valami fenn ne maradt volna. Moldva hajdanában Kunország nevét viselte. Azt, hogy ott kun töredékek ne maradtak volna, eltagadni nem lehet és akárcsak Magyarországon, a régi kun telepeken ma csak magyarul beszélnek. Moldvában is ott vannak végig a moldvai csángó telepek, amelyek szintén tiszta magyar nyelvűek. Ezekre ugyan legújabbán azt szokták mondani, hogy székely kivándorlók maradékai. Ezt azonban sem ruházkodásuk, sem szokásaik, sem pedig nyelvük nem igazolja.

A kunok bevándorlásával hazánkban is véget ér a keletről jövő rokonvéreink betelepődése. A mongol pusztítás után megkezdődik a nyugatról való bevándorlás, amely aztán teljessé teszi a kereszténységgel megkezdődött nyugati hatást. Amíg keletről pogány rokonnépeink egyes rajai vándoroltak be, a magyarok között sem szilárdult meg teljes lelkeséggel a kereszténység. Hiszen ezek a bejött népek olyanféle vallásuk voltak, mint a honfoglaló magyarok.

A XIII. század Kunországa a mai Besszarábiát, Moldvát, Havasalföldet, és Kis-Oláhországot foglalta magában. Ezek a területek legtöbbször a magyar király hűbéresei voltak. A mongol hódoltság idején tolnak fel a Balkánról a tatárok által megtizedelt s a Magyarországra való beköltözés által meggyérült lakosságú Kunországba az oláhok. Ekkor kezdődik meg az eloláhosítás, úgyhogy pár száz év múlva az oláhság elnyeli a kunokat s csak bizonyos szokásokban marad fenn hatásuk. Az eloláhosítás főeszköze a térítés volt, ahol a római katolikus térítőkkal szemben a görögkatolikusok sokkal mozgékonyabbnak mutatkoztak. Volt egy idő-

pont, amikor a kunországi kunok, legalább külsősegesen a római egyház hívei voltak. IV. Béla trónörökös korában az esztergomi érsekkel és nagy kísérettel már megfordul Kunországban és Borc kun fejedelem 15.000 alattvalójával már ekkor megkeresztelkedik. Kun püspökséget is állítanak, amelynek székhelye az elpusztult Milkó város volt. A pápai levéltárból tudjuk, hogy a kun püspököknek mennyi bajuk volt az oláhok görög hitű püspökeivel, akik a kunokon kívül a magyarokat és a szászokat is megakarták nyerni a keleti egyház részére. Teodorik püspök 1234-ben értesíti a pápát, hogy: Ugy a magyarok, mint a szászok és más igazhivők, akik a görög hitre átmentek és megtelepednek, az oláhokkal egy néppé olvadnak s a szentségeket a görög püspököktől és papoktól veszik föl. A pápa felhívja Béla királyt, hogy kényszerítse a kun püspökségben élő oláhokat, hogy a római katolikus püspök főnhatóságát ismerjék el. Hogy magyarok tömegesen vándoroltak ki Kunországba, arra nézve felvilágosítást ad már II. Endre királyunk egy szigorú rendelete, amelyben megtiltja és lehetetlenné teszi a magyaroknak Kunországban való tömeges letelepedését.

A mongol dúlás után a Kunországba kivándorolt magyarság, sőt szász lakosság nagyrészből újra visszahúzódott Erdélybe. A vezetők nélkül ottmaradt s hitében még ingatag kunságot nem volt nehéz dolog az orthodox hitre téríteni. Az tagadhatatlan, hogy a XIV. században a régi Kunországban, főleg Moldvában és Havasalföldön, a római egyház újra megerősödött. Ezek a katolikusok azonban főleg az ottrekedt magyarok és elmagyarosodott kunok, az úgynevezett csángók sorai-

ból kerültek ki. Hogy ez a kereszténység milyen gyöngelábon állott, arra egykorú írásos bizonyítékunk van, 1646-ból. Ez évben Bandim volt a moldvai római katolikus püspök. Ilyen minőségben bejárta egyházmegyéje területét és errőli jelentését latin nyelven megírva elküldi a pápához. Ennek az érdekes jelentésnek az oláhok babonáságairól írt része határozottan a kunok pogány vallásának a maradványa, illetve ennek majdnem teljes mértékben való meglételetét igazolja. Nyelviileg és felekezetiileg asszimilálta az oláhság a kunokat, de ősi hitében még ekkor is változatlanul megmaradt. Hiszen a mai nap élő oláh egyházi szertartásokban is százsámra élnek a kunok őspogány szokásai. Érdekességénél fogva magyar fordításban közlöm ebből a jelentésből a bűbájoskodásról szóló fejezet egy kis részét:

„Amilyen becsben vannak Itáliában a kiváló doktorok és szentéletű emberek, majdnem olyan becsben állnak a moldvaiak előtt a bűbájos férfiak és nők. A bűbájoskodás és rontás mesterségét gyakorolni és tanulni mindenkinek szabad és mindenkire nézve tisztességhozó. Amit a régiség meseként beszél, a régi vátésekről, ezen a vidéken mindennapi gyakorlat. Mert amiképpen a bűbájosok a jövendőt elő akarják varázsolni, a helyszínen egy bizonyos területet elfoglalva, mormolással, fejük rángatásával, szemük forgatásával, szájuk félregörbítésével, homlokuknak és arcuknak összeráncolásával, képüknek eltorzításával, kezeik hadonázásával és lábaik rugdalozásával, egész testüknek rángatózásával egy kis ideig lábukon állnak, azután a földre vetik magukat, kiterjesztett kezekkel és lábakkal, inkább holthoz hasonlítva, egy óráig, de nem ritkán három vagy négy óráig, mint

valami holtak fektésznek. Azután magukhoz térve, a nézők elé rettenetes látvány tárul, mert kezdetben remegő tagokkal, lassanként fölegyenesednek, azután mintegy az alvilági furiáktól is gyötörve, minden testrésztük és a testrészek izma a helyéből ki van fordulva annyira, hogy azt hinné az ember, hogy egyetlen csontocskájuk és csuklójuk nincs a maga helyén. Végre, mint az álomból ébredők, álmaikat, mint jóslatot közlik. Ha valaki betegségbe esik, vagy valami dolgát elveszíti, a hűbájoszhoz fordul. Ha valaki azt tapasztalja, hogy barátjának vagy jóakarójának a szive elfordult tőle, az elfordult szívet bűbájjal igyekezik kiengesztelni. Ha pedig valaki őt bántotta meg, ez ellen a legjobb szernek gondolja a rontással megtorlást. A bűbájosoknak, a rontóknak, javasoknak és varázslóknak ezekben és hasonlóknak megnyilatkozó különböző ténykedései alig férnének bele egy kötetbe.

Ez a XVII. század közepének a tükre. Az oláhság között máig is élő ezernyi babona és babonás szokás oly nagy tömegű, hogy ha ezeket a néprajzos szemével vizsgáljuk, csak felerészben mondhatjuk őket kereszténynek, másik felükben pedig pogány sámánkodóknak. Nem gáncs ez a megállapítás, hiszen kereszténység, mohamedánizmus, budhizmus, mind tele vannak reánk maradt régi babonás szokásokkal.

Néhány szót kell szólnunk még a Kuthen király alatt Magyarországra betelepedett kunokról. E betelepedés előtt és után is történtek kisebb kun betelepülések, de ez a nagy betelepülés 40.000 családot hozott Magyarországra. A Duna, Tisza, Körös, Maros és Temes folyók közén és mellékein telepítette le Béla, aki, amint

mindnyájan tudjuk tanulmányainkból, a mongol támadás ellen is segítségül akarta őket felhasználni. Magyarországon ekkor már a letelepedés befejeződött. A betelepített kunság nehezen tudott ebbe az új rendbe beletörődni. Az, hogy fölverték a keresztény vallást, nomád és pogány szokásaikban, erkölcsükben és életmódjukban egyáltalában nem változtatta meg őket, hiszen egy ilyen változásra évszázadok szükségesek. Természetes tehát, hogy a kunok és a magyarok között hamarosan kitörték a surlódások, aminek a vége az lett, hogy Kutem királyt családjával együtt meggyilkolták és éppen a tatárjárás kezdetén. Az emiatt elkeseredett kunság fölkerekedett s végig pusztítva az országot, levonult a Balkán-félszigetre.

A tatár dúlás után Béla újra visszatelepítette őket. Tudta azt, hogy a kunok csak akkor lehetnek a nemzet boldogulását elősegítő polgárok, ha azok a magyarsághoz simulnak. Ennek első feltételül a kereszténység felvételét hitte. Ki is kötötte ezt s részben meg is keresztelkedtek a kunok, de még másfél század múlva is kénytelenek a pápák fenyegető bullákat adni ki arra, hogy keresztelkedjenek meg. A kunokból lettek ettől fogva a magyar nemzet derék serege, melyet királyaink győztes hadjárataikban állandóan használtak. A kunok, látszólagos kereszténységük dacára ezekben a hadjáratokban az útjukba került templomokat és zárdákat éppen úgy elfogottak, mint pogány korokban s az elfogottakat éppen úgy hazahozták szolgálóknak, vagy szolgálóknak, mint azelőtt. A kereszténység megszilárdulása és elterjedése elé erős gátat vetett az, hogy a megkeresztelkedett kunoktól a nyakukra küldött papok irtalom nélkül be-

hajtották a papi tizedet. Ebben a tekintetben pedig a kun se volt rosszabb a magyarnál, ő se szeretett adót fizetni. Érdekes panasz aktái vannak a vatikáni pápai könyvtárban 1270-ből. Ottokár cseh király panaszolja, hogy a kunok az ellene való hadjáratban fogjul ejtett keresztény ifjakat arra kényszerítik, hogy az ő életmódjukat és vallási szertartásukat kövessék. Felpanaszolja azt is, hogy István magyar király hadüzenet nélkül tört be a pogány kunokkal a keresztény Ausztriába s itt megszámlálhatatlan keresztény vért ontatott. A pogányok elpusztították az egyházakat, megölték a papokat, elrabolták a szent edényeket, a foglyokat pedig örökös szolgaságba hurcolták. Ottokár úr ezt jelenti ugyan a pápának, de arról elfelejtkezett, hogy 1271-ben, mikor a király hadaival más helyen volt elfoglalva, ő éppen olyan hadüzenet nélkül tört be a Kisalföldre, s híres keresztény cseh katonái, mikor Nyitrát megrohanták, a székesegyházba menekült keresztény lakosságot irgalom nélkül kardéltre hányták s vak dühükben még a bölcsőbeni gyermekeket is lábuknál fogva az egyház kőszlopaihoz verdesték. A pápa kereszteshaddal fenyegette a kunokat s ilyen indítására szólította fel a magyar püspököket, de eredmény nélkül. Végre 1279-ben pápai követ érkezik Budára László királyhoz. Hosszas tanácskozás után megállapodás jön létre a kun főemberekkel, akik megígérik, hogy elhagyva régi hitüket, áttérnek a katolikus vallásra s mindnyájan elfogadják a keresztészsentségét. Ugyanekkor megígérik, hogy földhöz erősített házakban fognak lakni, többé keresztény vért nem ontanak s hogy magyar fogjaikat elbocsájtják, de a külföldieket nem. Ezzel szemben kikötötték, hogy hajukat

és szakállukat továbbra is borotválni fogják. Azon föltétel alatt, hogy a kun előkelők ezután a magyar előkelőkkel egyenlők lesznek, beleegyeztek abba is, hogy a kunok főbirája ezután az ország nádora legyen. A hét kun törzs feje komolyan akarhatta a fent elmondottakat, de a nép maga nem volt olyan könnyen hajlítható. Az elégedetlenek ezért Oldamur moldvai kun fejedelemhez pártoltak. A lázadást és támadást leverték a magyarok s a lázadó kunokat szolgaságba vetették.

Béla király fia, László, kun leányt vett feleségül s mindenben a kunoknak kedvezett. Emiatt idehaza a már ekkor elhatalmasodott magyar főurakkal és főpapsággal állandóan ellenségeskedésben állott s a pápa már egyházi átokkal akarta sújtani a „pogánykodó“ királyt, mikor László megígéri, hogy szakít a kun barátsággal. Alig tette meg ezt az ígéretet, főurak és főpapok újra a királyi hatalom megsemmisítésére egyesültek, mire László újra visszapártolt a kunokhoz. Ez a visszapártolás veszélyeztette országunk magyar jellegét. A kun nép ekkor már az ország katonaságának nagyobbik felét alkotta. Nyugodtan kimondhatjuk, hogy a bátrabb és harciasabb felét. Területileg az ország egyharmadát lakták s ha Kun László nem ingadozik s kitart a kunok mellett, úgy ma Magyarország helyén Kunország van. A kunokhoz való visszapártolása a kun felülkerekedés veszedelmének megújulását jelentette. Éppen ebben leli magyarozatát, hogy Amadé nádor a királyt meggyilkoltatta. A király halálával megtörik a kunok hatalma. Elveszítik politikai szerepüket s csak mint katonák jönnek ezután számításba. Az örökös háborúságok miatt számuk megfogyatkozott, hatalmuk elapadt.

Kereszténységre térítésük sem megy. A XIV. században a pápák legalább egy tucatszor sürgetik a magyar királyokat és egyházfőket a kunok megtérítésére. Csak a XV. században következik be az az állapot, hogy a kunság kezd beletörődni a keresztény mivoltba. Mikor Mátyás idejében még egy kun betelepedés történik, ezzel újra megerősödik a pogány réteg, amely csak névlegesen volt keresztény. Ennek a névleges kereszténységre való áttérésnek abban leljük hathatós támasztékát, hogy a pápák a kunok által annyiszor felpanaszolt papi tized szedését a legszigorúbban megtiltották.

Ilyen félpogány, félkeresztény állapotban találja a kunokat a reformáció. Sajátságos, de talán éppen ebből megérthető az a jelenség, hogy pár esztendő alatt az egész kunság áttér a református vallásra. Nagyban előmozdította ezt Fráter György rendelete, amely megtiltja a kunoknak, hogy a gabonát a dunántúlra vigyék. Emiatt panaszkodnak is, hogy ők éhen vesznek e tilalom miatt. Az egyházi tized eltörlését az alsó papság mindenképpen kijátszotta s egymással civődött az a két szerzetes rend, amelyből papjaik kikerültek. Nem csoda tehát, ha a reformáció karjaiba menekültek.

Nemsokára azután bekövetkezett a török hódoltság, mely főleg a kunok földjét foglalta el. A 200 évig tartó török és kuruc harcok alatt a kunság teljesen összeolvad a magyarsággal. A XIII. században még pogány kunság majdnem egy félezreddel rövidebb idő alatt jut el odáig, ahova a magyarság érkezett. Ebben leli magyarázatát az, hogy a kunok ma is konzervatívabbak, mint a körülöttük élő magyarság és hogy örökös ellenzékiek. Így lett vége a kun nemzetnek. A Fekete-tenger

északi részén maradtak beleolvadtak a tatárságba és oroszországba, a moldvai és aldunai részek lakói az oláhságba s hazánkba telepedettek a magyarságba. A néprajzi tudományban megkülönböztetnek egy úgynevezett „ukrán művelődési kört,” amelyről megállapítják, hogy dacára annak, hogy különféle fajú és nyelvű népek tartoznak ebbe a művelődési körbe, ezek a népek szokásaikban, képességeikben, népművészetükben és folklorjukban egymással a legközelebbi rokonságot mutatják. Ez a művelődési kör az elnevezését idegen és ellenséges érzületű forrásból kapta. Mert mindezen vidékek lakói tisztán annak a törökös népnek vérbeli leszármazói, amelyek az elmúlt évezredekben ezeken a vidékeken éltek. Innen magyarázható népies díszítéseik egyezése, arcban és természetben való hasonlóságuk, sőt gondolkozásukban való rokonságuk is. Az annyi turáni vért fölszívott kisorozságnak (ukrán) külsejében a magyarhoz való hasonlósága s muzsikájának a magyarral való édesestvér volta is innen származik. (Az egyetlen szláv nép, amelynek önálló muzsikája van az: ukrán). Az oláhság ruházata tisztán hun-bolgár viselet, daluk pedig a kunok dala. Ott él vérünk ezekben a népekben s nem túlzás, mikor azt mondjuk, hogy minden nemesebb vonás, ami bennük megnyilatkozik a mi vérünk hatása. S ezt a nemes vért meg lehetett volna menteni, ha a magyarság expanzív hatását meg nem semmisíti a kereszténységgel jött rohamos nemzetellenes irányzat, vagy ha a magyarság olyan módon egyesül a kunokkal, ahogy talán Kun László király álmodta. Sokan ez utóbbi gondolatra azt mondják, hogy akkor és ennek magyarságunk és nyelvünk lett volna az ára. Erre vo-

natkozólag azt hiszem, hogy nyugodtan mondhatom azt, hogy a kunság nyelvi kérdésének aktái még nincsenek végérvényesen lezárva. Mindenesetre, ha így történik, ma volna itt egy hatalmas birodalom, mely a Kaspi-tengertől az Adriáig terjedve, százmilliós lakosságával a szláv helyett turáni erkölcsökkel diktálna a világnak.

* * *

Azok közül a turáni fajú törökös népekből, amelyek közvetlenül is beleszóltak Európa történetébe a Kr. utáni első ezredév második felében a bolgárokat kellene még e kötetünkben, mint szervesen összefüggő népet tárgyalnunk. Esett is róluk sok szó e könyvtünkben. Ám itt most nem tárgyalom őket, mert egyfelől ők a nyelvet cserélt turánok közé tartoznak, másfelől pedig kissé többecs két akarok róluk elmondani, hiszen a Dunáig jutott turáni népek közül olyan maradandó államot, amely ezer év viharát is képes volt kiállani, a magyarokon kívül egyedül a bolgárok alkottak. Ezen kívül arra is figyelemmel voltam, hogy több történetíró felfogása szerint, a bolgár nép volt a magyarság iker-testvére. Erre támasztékot ad a görög forrásban fennmaradt monda, amely ikertestvére a mi hun-magyar mondánknak. A Prokopiusz görög történetíró által fenn tartott mondával akarom jelen kötetünket lezárni.

Az onugurok hatalmas nemzetének volt egy nagy-hírű királya, akinek két fia volt. Az egyiket Utrigurnak, a másikat Kutrigurnak hívták. Ott laktak a Kaukázus hegység lába tájékán a Meotisz tó keleti partján. Atyjok halála után megosztották népeiken, de testvéri egyet-

értésben uralkodtak felettük. Történt egyszer, hogy nagy vadászatot tartottak s azon egy gyönyörű szarvas került eléjük. Napokon át üldözik. A szarvas egészen a Meotisz partjáig csalogatta őket. Mikor ide érkezett, hatalmas ugrással belévetette magát a tengerbe. A hunugorok népe azt hitte addig, hogy a tavon nem lehet átmenni. De most, hogy a szarvas úszni kezdett rajta, utána eredtek s végig üldözték a tengerben is. A szarvas gyorsabb volt, kiugrott a partra s egyszerre eltűnt előlük. Az ifjak visszafordultak hazájukba. Mikor itt megtudták az emberek, hogy a tavon át lehet uszlatni, mind fölkerelkedtek s átkelve, leverték az ottan lakó góth fajtájú népeket. Azután kipihenve magukat, bejárták az új országot. Kutrigurnak nagyon megtetszett az új föld s elhatározta, hogy népével ott marad lakni. Így is történt. Ott maradtak s szép új hazát teremtettek maguknak. A kisebbik fiú Utrigur pedig visszament a Meotisz keleti partjára az ősi hazába s népével ottmaradt. Ettől fogva lett az Onugorok népéből kettő, akiket királyaik után neveztek azután Kutrigur és Utrigur népnek. A nagyobbik fiú népéből lettek később a bolgárok, a kisebbikéből pedig a magyarok. Utódaik még ma is élnek, csak az a baj, hogy elfelejtették egymást.

Prokopiusz a VI. század közepén irt, tehát még abban az időben, amikor a magyarság legalább a mai nevén nem szerepelt a történelem szinpadán. A monda magyar változata későbbi keletű s a Nimród-féle bibliai belémagyarázás már tisztán középkori keresztény hatás. Az onugur népből lett kétféle nemzet egyikének a neve nálunk természetesen magyar lett. A másik népet a bizánci forrás a bolgárnak mondja. Ez

sem okozhat semmiféle nehézséget, hiszen közfelfogás szerint a bolgárok hunok, hun utódok voltak. A monda meglétele már elég bizonyíték volna arra, hogy a régenmúlt időkben a bolgár és magyar népnek egymáshoz sok köze volt.

TARTALOMJEGYZÉK:

Előszó	3
Atilla fiai	5
Az avarok története	22
A türkök történeti vázlata	65
Az ujjur törökség történeti vázlata és kultúrája	79
A szabirok népe	105
A kazárok népe	109
A besenyők	122
A kunok népe	134

Hansa

Este libro se terminó de imprimir en el mes
de julio de 1976, en Fehér Offset,
España 639, Castelar, Buenos Aires,
República Argentina

Fehér
offset